

mintegy egyesítette volna a két hagyományos fegyverem: a lovasság és a gyalogság előnyös tulajdonságait.

Tersztyánszky következetesen állást foglalt az általa is szükségesnek tartott változtatások bevezetése mellett, amely alapját az Edelsheim-Gyulai Lipót által megfogalmazott reformokban látta. Eszerint a lovat és lovasát alkalmassá kell tenni arra, hogy a legkülönbébb terepakadályokat képes legyen leküzdeni. Bár ez a „vissza Edelsheimhoz!” program az akkor fennálló állapotok kritikája volt, ám magát Tersztyánszkyt mégsem lehet a „túlzók” vagy a „hipermodernek” közé sorolni – hangsúlyozza a szerző. Felfogását akár egyszerre is lehet mind modernnek, mind pedig bölcsen higgadtnak tekinteni. Jól jellemzi modernségének korlátait, miként vélekedett az új haditechnikai eszközök elterjedéséről és alkalmazásáról. Pollmann Ferenc két érdekes példát is felhoz erre. Egyrészt röviden bemutatja a tábornok fenntartásait a géppuskával szemben, amelyet egyszerűen nem tartott hatékony fegyvernek. Másrészt modernségének korlátait jól mutatja a Johann Majláth-Pokorny által leírtak, amikor a 14. gyaloghadosztály élére kinevezve a 14. táboriágyús tüzérezred gyakorlatát tekintette meg. A szerző igen találó megfogalmazása Tersztyánszky álláspontjára: modernség korlátokkal.

A Hervé Coutau-Bégarie és Tóth Ferenc által szerkesztett kötet pontos képet ad az érdeklődők számára a magyar hadtörténetírás színvonaláról, kutatásairól. Bizunk benne, hogy megjelentetése egy nagyon fontos együttműködés első és nem utolsó állomása, s a francia nyelvterületen dolgozó történészeket a Magyar Királyság múltjának elmélyültebb tanulmányozására ösztönzi.

Bagi Zoltán Péter

XAVIER HÉLARY

COURTRAI, 11 JUILLET 1302

(*L'histoire en batailles. Paris, Tallandier, 2012. 208 o. ISBN 972-2-84734-731-9, 16.90 €*)

A fiatal francia történész doktori értekezése nemrégén jelent meg nyomtatásban a francia királyi seregről,¹ míg jelen könyve azt bizonyítja, hogy a tudományos népszerűsítő műfajban is otthonosan mozog. Választott témája az egyik legnevezetesebb nyugat-európai ütközet bemutatása, amelyre a flandriai városok és a francia királyi csapatok között került sor 1302. július 11-én, Szent Benedek napján a mai belgiumi Courtrai (hollandul Kortreijk) mellett. A francia lovagoktól zsákmányolt sarkantyúk miatt a csatát az aranysarkantyúk csatájának is nevezik (hollandul: Guldensporenslag, franciául: Bataille des éperons d'or). A főlényes flamand győzelemmel záruló csatának a modern belga nemzeti öntudat- és hagyomány-keresésben kétségkívül meghatározó szerepe van, hiszen 1973 óta a belga közösség hivatalos ünnepnapja, illetve belga himnuszának is a csatára emlékező XIX. század közepi éneket választottak.

A csata a középkor egyik legismertebb és legjobban feldolgozott ütközetének tekinthető, így érthető, hogy a szerző leginkább a csata forrásai értelmezésének, későbbi nemzeti szempontú feldolgozásának szenteli a legnagyobb figyelmet. A könyv szinte a *Hadtörténelmi Közlemények* korábbi vitasorozata mellékletének is tekinthető: mennyiben ismerhető és rekonstruálható az – értelemeszerűen egymásnak ellentmondó, alkalomszerűen egybehangzó – írott források alapján egy ütközet?

A szerző világosan vázolja, hogy a francia király minta-vazallusából, a 72 évet megélő flandriai grófból, Gui de Dampierre-ből miként lesz lázadó. A francia–angol szembenállás, a kereskedelmi érdekek veszélybekerülése, a helyi kereskedővárosok érdekkellentétei mind a helyzet kiéleződésé-

¹ L'Armée du roi de France. La guerre, de Saint Louis à Philippe le Bel. Paris, 2012.

hez vezettek, ami abban nyilvánult meg, hogy a gróffal szemben a király személyes megbízottakat nevez ki a területre. A váratlan francia–angol kibékülés, amit házassági kapcsolat is megerősít, magára hagyja a lázadó gróft, s 1300-ra a királyi csapatok ellenőrzésük alá vonják a területet. A belső ellentétek azonban tovább erősödnek, s mindez a franciák meglepetésszerű legyilkolásához vezet 1302. május 18-án Bruges-ben (Brugge), amit hagyományosan bruges-i matitínumnak neveznek, s közvetlen kiváltó oka a franciák következő évben bekövetkező bosszuló hadjáratának. Nem meglepő, hogy a korabeli források mind túlbecsülik a május óta gyülekező franciák létszámát, ami nem igen haladta meg a 2000 lovagot, amit még néhány ezer, részben számszerijász gyalogos egészített ki. A sereg vezére, Róbert, Artois grófja három évtizedes katonai tapasztalattal rendelkezett, ott volt Tuniszban és Itáliában egyaránt, a mezei ütközetek megvívásában azonban nem volt túl sok tapasztalata. Velük szemben a flandriai sereg – noha összlétszámukat tekintve közel állhattak egymáshoz – minden tekintetben hátrányban volt, túlnyomórészt gyalogosokból állt, még ha köztük jól begyakorlott városi milíciákból is, s csak néhány száz lovag támogatta őket.

A csatára vonatkozó források a sok hasonlóság ellenére a lényeges pontokon a szöveggel ellentétben írják le az eseményeket. A szerző meglátása szerint a részleges azonosságok nem erősítik egymás hitelét, sokkal inkább egy közös, azóta elveszett forrás meglétére utalnak. Ezt hasznosították a különböző, már részben flandriai és francia elfogultsággal dolgozó szerzők. Melyek voltak ezek a pontok? A legvitatottabb pont a csatában az árkok kérdése volt, amely komoly problémákat okozott a francia lovasságnak, mivel megtörte a lovasroham lendületét. A francia oldal ezt az ellenfél lovagiatlan, erkölcsstelen csapdaállításaként ábrázolta, melynek a francia lovagok áldozatul estek. Ám sokkal inkább arról lehet szó, hogy miután a flandriai gyalogosokból álló vonalat nem tudták áttörni, összetorlódtak az árkoknál, s legtöbbjük már nem volt képes azon visszafelé átugratni és elmenekülni. A következő vitatott pont a vezér, Robert d'Artois halála, aki hatalmas, a forrásokban négy méter hosszúnak leírt harci lova ellenére holtan maradt a csataterén. Az egyik oldal szerint rettenthetetlen hősként gyilkolták le, a francia *Nagy krónika* harminc sérüléséről tud, míg a másik fél szerint megadta magát, és szánalmasan könyörögve életéért, azért magas jutalmat ígért. Különösen meglepő, hogy Geoffroy de Paris és Giovanni Villani krónikája ugyanazon szavakkal rajzolja meg a vakmerő lovag halálát. Mindkét szöveg azonban a *Récit de ménestrel de Reims* című, Szent Lajos keresztes hadjáratát elbeszélő szövegre megy vissza, ahol e szavakkal a csatában részt vevő Artois gróf apjának a halálát írták le. Majd 1302 novemberére megszületik a hivatalos francia változat, amit először a királyi hírvivők, majd a krónikák kürtölnek világgá: a bruges-i mézszárlás megbosszulására induló franciákat a frandriaiak csalárdul, áruló módon árkokba csalják és megölik.

Nem meglepő módon a vita újjászületik a XIX. század végén, határozottan nacionalista színezetet kapva, nem kisebb résztvevőkkel, mint az önálló belga történelmet megíró Henri Pirenne és a luxemburgi származású Frantz Funck-Brentano között: az árkot szándékosan, az ütközet előtt ásták-e vagy sem, esetleg csak a franciák gögje és arroganciája okozta a veszítüket, s azért nem törődtek a domborzati viszonyokkal. A vitában, s később a híres hadtörténész, Jan-Frans Verbruggen tollán is a forrásokba vetett bizalom, a közös motívumok egymást erősítő szerepének hangsúlyozása éppen a kritikus rekonstrukció legfőbb akadályává vált. Jelen könyvben a szerző határozottan arra gondol, hogy az ütközet után rövidesen a flamandok készítettek egy széles körben terjesztett beszámolót a csatáról, amelyre – két kivétellel – a különféle pártállású beszámolók, krónikák és énekek közös elemei, motívumai mind visszamennek, s melyhez legközelebb Van Velthem elbeszélő költeménye áll.

A szerző munkája a források mintaszerű elemzése s a hadtörténeti forráskritika módszereinek a finomítása szempontjából is figyelemreméltó: bizonyítja, hogy évszázados történészvitákban is lehet finomabb módszerekkel új eredményt elérni. A kötet formátuma, a közérthető, de mégis szakmai hangneme a nálunk népszerű *Corvina Tudástár* hadtörténeti köteteit (Muhi csata, Mohácsi csata) idézi, s egyúttal igazolja a műfaj létjogosultságát.

Veszprémy László